[१९९६] २ एस. सी. आर

अशोक कुमार सिंघल आणि इतर

- विरुद्ध -

मध्य प्रदेश राज्य आणि इतर

१९ फेब्रुवारी १९९६

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति जी. बी. पटनायक]

कलम २७५/ कलम १८, २०, ५४ - संपादित केलेल्या जमिनीसाठी नुकसानभरपाई- निर्देशन न्यायालयाने अपीलकर्त्यांना आणि उत्तरवादींना क्रमश: २/३ आणि १/३ हिस्सा देण्याचे निर्देश दिले आणि उच्च न्यायालयाने असे मत व्यक्त केले की, अपीलकर्ते आणि उत्तरवादी ५० टक्के हिस्सा मिळण्यास हक्कदार असेल- मृत्युपत्राद्वारे अपीलकर्त्यांना २/३ भागाचे आणि उत्तरवादींना १/३ हिस्स्यावर हक्क आहे - दिवाणी न्यायालयाने मान्य केलेले मृत्युपत्राचे संप्रमाण *योग्य कार्यवाहीत रद्द केल्याशिवाय निर्णायक आणि* पक्षकारांसाठी *बंधनकारक आहे.*

दिवाणी अपिलीय अधिकार क्षेत्र : दिवाणी अपील क्र. ४२५८/१९९६

दिनांक ०२/०२/१९९० रोजी मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयाने पहिले अपील क्रमांक २४/१९७८ मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी श्री. बी. एस बांठिया आणि श्री. जी. प्रकाश

उत्तरवादींसाठी श्री. सुशील कुमार जैन आणि श्रीमती प्रतिभा जैन

न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे आदेश दिले :-

परवानगी दिली.

आम्ही दोन्ही पक्षांच्या विद्वान अधिवक्त्यांचे म्हणणे ऐकले आहे.

दिनांक २० मार्च, १९६४ रोजी उत्तरवादीची आई ग्यासो बाई यांनी रामस्वरूपाच्या बाजूने एक मृत्युपत्र निष्पादित केले होते. तिच्या निधनानंतर, दिनांक १६ एप्रिल १९६५ रोजी त्याने मृत्युपत्राचे संप्रमाण मिळविले. सरकारने ५७ बिघा जमीन संपादित केली होती आणि दिनांक २८ मे १९६५ रोजी दिलेल्या निवाड्याद्वारे नुकसानभरपाई निश्चित केली आणि निर्देश

न्यायालयाने अपीलकर्त्यांना आणि उत्तरवादींना अनुक्रमे २/३ आणि १/३ हिस्सा देण्याचे निर्देश दिले.

उच्च न्यायालयाने असे मत व्यक्त केले होते की, मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या ग्वाल्हेर खंडपीठाने पहिले अपील क्रमांक २४/१९७८ मध्ये दिनांक २ फेब्रुवारी १९९० रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशानुसार अपीलकर्ते आणि उत्तरवादींना प्रत्येकी ५० टक्के हिस्सा मिळण्याचा हक्क आहे.

प्रश्न असा आहे : उत्तरवादींचे विद्वान अधिवक्ता श्री. एस. के. जैन यांनी समर्थित करण्याचा प्रयत्न केलेला उच्च न्यायालयाचा दृष्टिकोन कायद्याने योग्य आहे काय ? त्यांच्या मते, भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४ च्या कलम १८ अन्वये एका निर्देशामध्ये, पक्षकारांना कोणत्या हिश्श्याचा हक्क आहे या प्रश्नावर विचार करण्याचा न्यायालयाला अधिकार आहे. जेव्हा प्रकरण वादात असते, तेव्हा कलम ३० अंतर्गत निर्देश न्यायालय किंवा कलम ५४ अंतर्गत उच्च न्यायालय या प्रश्नावर विचार करू शकते आणि प्रत्येक पक्षकाराला ५० टक्के हिस्सा थेट देऊ शकते. त्यामुळे उच्च न्यायालयाचे मत योग्य आहे. आम्हाला वादात कोणताही प्रभाव दिसत नाही.

भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम, १९२५ च्या कलम २७५ मध्ये असे म्हटले आहे :

“२७५- मृत्युपत्राच्या संप्रमाणासाठी अर्ज किंवा प्रशासनाची पत्रे, जर यापुढे तरतुदी केलेल्या पद्धतीने केली गेली आणि सत्यापित केली गेली, तर तो संप्रमाण किंवा प्रशासन अधिकृत करण्याच्या उद्देशाने निर्णायक ठरेल; आणि मृत्यूच्या वेळी मृत्युपत्रकर्त्याचे किंवा अकृतइच्छापत्र व्यक्तीचे जिल्ह्यामध्ये कोणतेही निश्चित निवासस्थान किंवा मालमत्ता नव्हती केवळ या कारणास्तव अशा कोणत्याही अनुदानावर आक्षेप घेण्यात येणार नाही, जोपर्यंत न्यायालयाच्या फसवणुकीद्वारे अनुदान रद्द करण्याची कार्यवाही केली जात नाही.

अशा प्रकारे, असे दिसून येईल की सक्षम दिवाणी न्यायालयाने दिलेले मृत्युपत्राचे संप्रमाण निर्णायक असेल आणि योग्य कार्यवाहीत मृत्युपत्राचे संप्रमाण योग्यरित्या रद्द होईपर्यंत सर्व पक्षकारांना बांधील राहील. त्यामुळे कायद्यानुसार प्रदान केलेल्या पद्धतीने मृत्युपत्राच्या संप्रमाणावर आक्षेप घेण्यासाठी पक्षकारांना मोकळीक असू शकते. परंतु जोपर्यंत तसे केले गेले नाही तोपर्यंत मृत्युपत्राचे संप्रमाण पक्षकारांना बांधील राहील. मृत्युपत्र सूचित करते की अपीलकर्त्यांची २/३ हिश्श्यावर हक्कदारी आहे आणि उत्तरवादींची १/३ हिश्श्यावर

आहे. त्यामुळे, उच्च न्यायालय आणि दिवाणी न्यायालयाने आदेशाद्वारे दर्शविलेल्या पद्धतीने रक्कम भरण्याचे निर्देश देणे योग्य नव्हते.

तदनुसार अपील मंजूर केली जाते. तथापि, हा आदेश उत्तरवादींना कायद्यानुसार खुली असलेली योग्य कार्यवाही सुरू करण्यास प्रतिबंधित करणार नाही. खर्चाबद्दल आदेश नाही.

जी. एन. अपील मंजूर.

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".